

Sygn. akt II CSKP 171/22

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 25 lutego 2022 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Marta Romańska (przewodniczący, sprawozdawca)

SSN Paweł Grzegorzczak

SSN Roman Trzaskowski

w sprawie z powództwa Miasta W.

przeciwko C. spółce o.o. w P.

o zapłatę,

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym

w Izbie Cywilnej w dniu 25 lutego 2022 r.,

skargi kasacyjnej pozwanej od wyroku Sądu Apelacyjnego w [...]

z dnia 27 czerwca 2019 r., sygn. akt I ACa [...],

1) oddała skargę kasacyjną;

2) zasądza od pozwanej na rzecz powoda kwotę 5.400 (pięć tysięcy czterysta) zł tytułem kosztów postępowania kasacyjnego.

UZASADNIENIE

Powód miasto W. wniósł o zasądzenie od C. spółki z ograniczoną odpowiedzialnością w P. kwoty 491.365,66 zł z ustawowymi odsetkami od 5 września 2015 r.

Pozwana C. spółka z ograniczoną odpowiedzialnością w P. wniosła o oddalenie powództwa.

Wyrokiem z 1 lutego 2018 r. Sąd Okręgowy w W. oddalił powództwo.

Sąd Okręgowy ustalił, że aktem notarialnym z 26 sierpnia 2003 r. C. F. poddał się na rzecz pozwanej egzekucji w trybie art. 777 § 1 pkt 4 k.p.c. co do obowiązku spłaty długu w kwocie 295.000 zł oraz co do obowiązku spłaty odsetek umownych wraz z kosztami postępowań sądowych i egzekucyjnych łącznie do kwoty 170.000 zł.

Postanowieniem z 21 lipca 2011 r. Sąd Rejonowy w W. stwierdził, że spadek po C. F. na podstawie ustawy z dobrodziejstwem inwentarza nabył powód w całości. Postanowieniem z 22 czerwca 2012 r. Sąd Rejonowy w W. nadał klauzulę wykonalności tytułowi egzekucyjnemu w postaci aktu notarialnego z 26 sierpnia 2003 r. przeciwko powodowi jako spadkobiercy C. F. Zażalenie powoda na to postanowienie zostało odrzucone postanowieniem Sądu Rejonowego w W. z 19 listopada 2012 r. z uwagi na jego wniesienie z naruszeniem terminu.

10 lipca 2012 r. pozwany na podstawie wydanego mu tytułu wykonawczego wystąpił o wszczęcie postępowania egzekucyjnego przeciwko powodowi. Komornik wyegzekwował z rachunku bankowego powoda na rzecz pozwanego kwotę 585.365,66 zł.

Postanowieniem z 13 maja 2013 r. Komornik Sądowy przy Sądzie Rejonowym w P. sporządził spis inwentarza dotyczący masy spadkowej po C. F., według którego wartość majątku spadkowego wynosiła 94.000 zł, wartość długów spadkowych 805.094,48 zł, a wartość czystego spadku - 0 zł.

Sąd Okręgowy nie znalazł podstaw do uwzględnienia powództwa w oparciu o art. 410 § 1 i 2 w związku z art. 405 k.c. Przyjął, że powoływanie się przez powoda na przyjęcie spadku z dobrodziejstwem inwentarza, a tym samym na ograniczenie jego odpowiedzialności za długi spadkowe do kwoty 94.000 zł,

stanowiącej wartość majątku spadkodawcy, nie jest uzasadnione. Z majątku powoda zaspokojone zostało świadczenie należne pozwanej, która ściągnęła należność z powołaniem się na wydany jej przeciwko pozwanemu tytuł wykonawczy, który zgodnie z art. 803 k.p.c. stanowił podstawę do prowadzenia egzekucji o całe objęte nim roszczenie i ze wszystkich części majątku dłużnika, gdyż nic innego z tego tytułu nie wynikało. Zgodnie z art. 837 k.p.c. dłużnik może powoływać się na ograniczenie odpowiedzialności tylko wówczas, gdy ograniczenie to zostało zastrzeżone w tytule wykonawczym, to jest już w tytule egzekucyjnym albo w nadanej mu klauzuli wykonalności. Odpowiedzialność powoda w stosunku do pozwanej nie została w postępowaniu klauzulowym ograniczona tylko do wartości stanu czynnego spadku, jak o tym stanowi art. 792 k.p.c., a powód brał udział w postępowaniu klauzulowym i nic nie stało na przeszkodzie, by podniósł odpowiedni zarzut.

Sąd Okręgowy uznał, że w sprawie o zapłatę nie miał uprawnień do badania prawidłowości tytułu egzekucyjnego opatrzonego przez inny sąd klauzulą wykonalności. Brak w tytule wykonawczym wzmianki o ograniczeniu odpowiedzialności dłużnika, jeśli istnieją przesłanki takiego ograniczenia, powoduje, że dłużnik może zwalczać tytuł wykonawczy jedynie w drodze powództwa przeciwegzekucyjnego (art. 840 § 1 pkt 1 k.p.c.). Powód z tej drogi nie skorzystał. Pozwany, który dysponował tytułem wykonawczym nie zastrzegającym ograniczenia odpowiedzialności dłużnika stosownie do art. 319 k.c. i art. 792 k.p.c., mógł zatem skutecznie wyegzekwować całą kwotę wynikającą z tego tytułu wykonawczego, nawet w sytuacji, gdy powód jako spadkobierca przyjął spadek z dobrodziejstwem inwentarza.

Powództwo oparte na art. 415 k.c. było zdaniem Sądu Okręgowego niezasadne, gdyż wszczęcie i prowadzenie przez wierzyciela egzekucji przeciwko dłużnikowi na podstawie wydanego mu tytułu wykonawczego nie może być uznane za czyn niedozwolony uzasadniający odpowiedzialność odszkodowawczą na podstawie art. 415 k.c.; prowadzenie w takich okolicznościach egzekucji nie jest bezprawne. Pozwany korzystał ze swoich uprawnień jako wierzyciel i z tego powodu nie można postawić mu żadnego zarzutu, nawet jeśli wiedział, że powód przyjął spadek z dobrodziejstwem inwentarza oraz o nieznacznej wartości stanu

czynnego spadku. Nie można wymagać od wierzyciela, by działał na swoją niekorzyść.

Wyrokiem z 27 czerwca 2019 r., na skutek apelacji powoda, Sąd Apelacyjny w (...) zmienił wyrok Sądu Okręgowego z 1 lutego 2018 r. w pkt 1 w ten sposób, że zasądził od pozwanego na rzecz powoda kwotę 491.365,66 zł z ustawowymi odsetkami za opóźnienie od 5 września 2015 r.

Sąd Apelacyjny zaakceptował ustalenia faktyczne Sądu Okręgowego, za niewłaściwą uznał jednak ich ocenę prawną na gruncie art. 405 i 410 k.c. Sąd Apelacyjny odwołał się do przepisów, które wyznaczają materialnoprawną podstawę i zakres odpowiedzialności spadkobiercy za długi spadkowe i stwierdził, że określają one zakres, w jakim pozwana powinna była realizować odpowiedzialność powoda za zaspokojenie jej interesu. Czym innym jest natomiast kwestia instrumentów prawnych, jakimi może posłużyć się spadkobierca, aby skutecznie zapobiec wyegzekwowaniu z jego majątku należności przekraczającej zakres jego odpowiedzialności. Wybór środka obrony zależy od etapu postępowania zmierzającego do zaspokojenia długu, za który odpowiada spadkobierca. Niewykorzystanie środków dostępnych w postępowaniu klauzulowym i egzekucyjnym nie zamyka powodowi możliwości dochodzenia uprawnień w postępowaniu o zwrot wyegzekwowanego świadczenia, które było nienależne w świetle przepisów prawa materialnego. Wyegzekwowaną należność ponad stan czynny spadku należy traktować jako świadczenie nienależne w rozumieniu art. 405 k.c. Uzyskanie przez pozwaną w wyniku egzekucji komorniczej z rachunku powoda kwoty 585.365,66 zł może być zakwalifikowane jako przesunięcie majątkowe powodujące przysporzenie pozwanego kosztem majątku powoda, które nastąpiło bez podstawy prawnej, skoro powód odpowiadał względem pozwanej wyłącznie do wysokości czynnej masy spadku ostatecznie ustalonej w spisie inwentarza. W relacji pomiędzy powodem a pozwaną świadczenie wyegzekwowane z jej rachunku, wyższe niż masa czynna spadku, od samego początku miało charakter świadczenia nienależnego. Po zakończeniu postępowania egzekucyjnego powód może dochodzić zwrotu tego świadczenia na podstawie art. 410 k.c. w związku z art. 405 k.c.

Zważywszy, że wezwanie do zapłaty powyższej kwoty zostało doręczone pozwanemu 21 sierpnia 2015 r., wyznaczony w nim czternastodniowy termin do zapłaty upłynął 4 września 2015 r. Od 5 września 2015 r., zgodnie z art. 455 k.c. w związku z art. 481 k.c., pozwana opóźnia się ze spełnieniem świadczenia.

Zdaniem Sądu Apelacyjnego, w sprawie nie było natomiast podstaw do zastosowania przepisów o odpowiedzialności pozwanej z tytułu czynu niedozwolonego.

W skardze kasacyjnej od wyroku Sądu Apelacyjnego z 27 czerwca 2019 r. pozwana zarzuciła, że orzeczenie to zostało wydane z naruszeniem prawa materialnego, tj.: - art. 410 § 1 i 2 k.c. w związku z art. 405 k.c. przez błędną wykładnię i niewłaściwe zastosowanie na skutek uznania, iż świadczenie wyegzekwowane w postępowaniu egzekucyjnym na podstawie tytułu wykonawczego jest świadczeniem nienależnym, jeżeli treść tego tytułu wykonawczego nie odpowiada wyznaczonym w prawie materialnym granicom odpowiedzialności dłużnika; - art. 1023 § 1 k.c. w związku z art. 1031 § 2 k.c. przez błędną wykładnię i niewłaściwe zastosowanie na skutek uznania, że niemożność odrzucenia spadku przez gminę implikuje brak możliwości spełnienia przez nią świadczenia wynikającego z długów spadkowych ponad wartość czynną spadku.

Pozwana zarzuciła także, że zaskarżony wyrok został wydany naruszeniem prawa procesowego, tj.: - art. 837 k.p.c. przez jego niezastosowanie oraz - art. 2 Konstytucji RP.

Pozwany wniósł o uchylenie zaskarżonego wyroku i rozstrzygnięcie sprawy co do istoty, stosownie do art. 395¹⁶ k.p.c. przez oddalenie powództwa w całości, ewentualnie o uchylenie zaskarżonego orzeczenia w całości i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania Sądowi Apelacyjnemu, a także o nakazanie powodowi zwrotu kwoty 696.612,76 zł otrzymanej w wykonaniu skarżonego wyroku wraz z ustawowymi odsetkami od dnia wydania wyroku przez Sąd Najwyższy w niniejszej sprawie do dnia zapłaty.

Powód wniósł o oddalenie skargi kasacyjnej.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Najpoważniejszy zarzut pozwanej, sformułowany na gruncie art. 2 Konstytucji RP, sprowadza się do wytknięcia Sądowi Apelacyjnemu, że zmieniając wyrok Sądu pierwszej instancji doprowadził do sytuacji, w której istnieją dwa niezależne, sprzeczne ze sobą prawomocne orzeczenia, z których jeden upoważnia wierzyciela do egzekucji konkretnej kwoty, a drugi uniemożliwia w istocie jej egzekucję, skutkując koniecznością jej zwrotu, co ma stanowić naruszenie zasady demokratycznego państwa prawnego, zasady zaufania obywatela do państwa i prawa oraz zasady ochrony praw nabytych. Z tym stanowiskiem zgodzić się nie sposób, gdyż do naruszenia tej zasady prowadziłoby raczej zaspokojenie wierzyciela z majątku osoby nieponoszącej odpowiedzialności za zobowiązanie.

Formułując przytoczony wyżej zarzut pozwana nie uwzględnia, że żadne ze wspomnianych przez nią orzeczeń nie korzysta z właściwego wyłącznie wyrokowi atrybutu powagi rzeczy osądzonej. Są one wyłącznie formalnie prawomocne (art. 363 k.p.c. w związku z art. 13 § 2 k.p.c.), a ich moc wiążąca nie wykracza poza te okoliczności, które rzeczywiście zostały objęte badaniem jako doniosłe dla ich wydania.

Akt notarialny jest tytułem egzekucyjnym, gdy zawiera oświadczenie dłużnika o poddaniu się egzekucji co do obowiązku o określonej w art. 777 § 1 pkt 4 albo 5 k.p.c. postaci, złożone w okolicznościach oznaczonych w tych przepisach. Jeżeli notarialny tytuł egzekucyjny dotyczył zobowiązania istniejącego, lecz jeszcze niewymagalnego, a - jak przyjmuje się od lat w doktrynie i orzecznictwie - takich zobowiązań powinny dotyczyć oświadczenia o poddaniu egzekucji składane na podstawie art. 777 § 1 pkt 4 k.p.c., to i tak nie ma atrybutu prawomocnego wyroku, jakim jest powaga rzeczy osądzonej, o której mowa w art. 366 k.p.c. Istnienie i wymagalność obowiązku stwierdzonego takim tytułem może być zatem badana; jedyną drogą jest wówczas powództwo przeciwegzekucyjne oparte na podstawie art. 840 § 1 pkt 1 k.p.c., a gdyby - z uwagi przede wszystkim na sprawne przeprowadzenie postępowania egzekucyjnego w konkretnej sprawie - dłużnik nie zdażył z nim wystąpić, to powództwo o zwrot świadczenia ściągniętego z majątku dłużnika ponad ciążące na nim materialnoprawnie zobowiązanie.

W wyroku z 12 lutego 2015 r., IV CSK 272/14, Sąd Najwyższy wyjaśnił, że przedmiot i cel powództwa przeciwegzekucyjnego oraz roszczenia o zwrot wyegzekwowanego świadczenia są różne. Przedmiotem sporu przy powództwie opozycyjnym jest wykonalność wyroku i wystąpienie zdarzeń stanowiących jego przesłanki wymienione w art. 840 § 1 pkt 2 k.p.c. W razie uwzględnienia tego powództwa, w tym zakresie nie może być już prowadzona egzekucja. Natomiast w postępowaniu o zwrot niesłusznie ściągniętego świadczenia przedmiotem postępowania jest np. określona kwota, a nie pozbawienie wykonalności tytułu wykonawczego. W tym postępowaniu wykonalność tytułu wykonawczego nie ma prejudycjalnego znaczenia, gdyż sąd nie bada tej kwestii, ale fakt wystąpienia zdarzenia, którego skutkiem jest wygaśnięcie zobowiązania przed jego wyegzekwowaniem, czy też ze względu na niemożność jego spełnienia wbrew woli dłużnika.

Zbadaniu okoliczności materialnoprawnych odnoszących się do istnienia i granic odpowiedzialności dłużnika w postępowaniach procesowych, o których mowa wyżej, stoi na przeszkodzie co najwyżej art. 366 k.p.c. Takie ograniczenie nie wynika natomiast z art. 837 k.p.c., gdyż jego zastosowanie ogranicza się do postępowania egzekucyjnego, stron tego postępowania i prowadzących je organów.

Trafnie wskazał Sąd Apelacyjny, że powódka odpowiadała w stosunku do pozwanej za zobowiązania C. F. jako jego konieczny w braku innych osób spadkobierca ustawowy. Jej odpowiedzialność ograniczona była do wartości masy czynnej spadku. W porządku prawnym, w którym działa zasada kauzalności zobowiązań, których źródła nie są dowolne, nie sposób zaakceptować wykładni proponowanej przez pozwaną, w świetle której z majątku powoda miałyby dojść do zaspokojenia zobowiązania, za które w świetle prawa materialnego nie odpowiada (art. 1023 § 1 i 2 k.c.), a jedyną tego przyczyną byłoby niezłożenie w terminie zażalenia na postanowienie wydane w postępowaniu klauzulowym, w którym zakres badania sądu jest ograniczony, tak samo jak i udział dłużnika.

Mając powyższe na uwadze, na podstawie art. 398 k.p.c. oraz - co do kosztów postępowania - art. 108 § 1, art. 98 § 1 i 3 w związku z art. 398²¹ i art. 391 § 1 k.p.c., orzeczono jak na wstępie.

